

OKO SAVE

Jest: ima dana kada je i junaku vruće. To su oni dani kada nije zima. Piscu pada iz ruke pero, tipkačici šrajbmašina, junaku buzdovan, ljubavniku žena. Mjesečina peče kao sunce, a sunce kao savjest. Više dana nego kobasica govorasmo zimi. Više dana nego sladoleda – velimo sada. Gaće i košulja se lijepe uz kožu. Što su dani suvlji, ljudi su mokriji, ne samo ljudi, već i žene. Dušmani umjetnosti čeznu sada za golotinjom, a debeljaci za mršavošću. Još tamo prije tri nedjelje mogaste nositi zimski kaput. Sada bi i švimhozne mogli založiti. Zimi tako reći nismo žedni. Sad tako reći nismo gladni, pa shvatamo da je žeđa još veća muka od glada i pomišljamo na vojske, koje su – poput Kserksove – znale ispiti kao čašu rakije cijele rijeke. I najokorjeliji antiakvatičar (akva = voda) dolazi do zaključka da čaša ledene vode zna kadšto biti dobra stvar.

– Konobar, čašu, dvije, tri čaše vode! (Već sam ožednio.) Hamsun je opisao glad, mi ćemo opisati žeđu. Flaubert i Maksim Du Camp se tako jedared posvađase na svom orijentalnom putu. Jašuci kroz pustinju kao kroz užarenu furunu ožedne, zažele se vode kao krvi vampir i tiranin. Flaubert poče govoriti o ledu, o kristalnoj vodi što mu hladi nepce, grlo, srce i glavu, poče piti iz hladnog izvora kao znojni jelen nakon hajke, poče gustirati ledeni napitak, mljaskati diabolično jezikom i na pustinji žednoj kao mučenik na podnevnoj žezi križa malo te se drugovi ne pobiše. Inkvizicija operiše i žeđom na veću slavu Gospodnju i njene metode još dugo ostadoše u Španiji. Sjećate se jamačno na anarhističnu aferu Crna ruka (Mano Negra). Trebaše među zatvorenim revolucionarima pronaći za nagradu atentatora. Tamničar strašnog Montjuica htjede zaslužiti novaca, pa udarajući robijaše na muke svakojake, davaše im među inim vrlo posoljenu ribu, ali bez vode. Sunce pretvaraše kobnu tamnicu u paklenu vrućinu, a zatočenici od

užasne žeđe već ližu memlu prokletih inkvizitorskih zidina, piju vlastitu posljednju mokaću i umiru poludjevši od muke tantalskim bolovima... U blaženoj Hrvatskoj se tako šta ne bi moglo desiti. Ovdje ne dolaze nevini na robiju, već kao u Madžarskoj bivaju osuđivani i naši Lukacsi. Još nam nije zabranjeno vode piti i –

– Konobaru, čašu, dvije, tri, četiri čaše vode!

Pa ipak, ova vrućina je najljepša sezona, jer je sezona kupanja, sezona plivanja, jer je savska sezona.

Ne treba opetovati da je Zagreb najnekulturniji, jer je po svoj prilici jedan od najneopranijih, najmusavijih zimskih gradova. Stara Helada vječno se kupaše. Grci ne smatrahu čovjekom neplivača. Stari Rim bijaše grad divnih banja, u kojima se kupa puk besplatno, a retori i filozofi šire svoja načela. Rimska divna, zdrava kupališta bijahu ono što su danas kafane. U Rusiji nema sela bez parnog kupališta. U Japanu se kupa staro i mlado zajedno, sve golo kao u paradizu, sve golo kao zamazani i pobožni ljudi srednjega vijeka u svojim rijetkim kupanjima. U svim boljim modernim gradovima ima i zimi kupališta, jeftina i higijenska, u kojima se može plivati kao u otvorenim rijekama. A kod nas? Stid me govoriti. Mi imamo tu dva kupališta maljušna. Dianino i gradsko, prvo odviše skupo za siromašnije, a drugo tek malo, tako jadno da to i nije kupalište grada, već jedna banja manje ulice. To kupalište nije mnogo veće od famoznog podzemnog nužnika na Jelačićevu trgu, pa nije čudo što nikad ne mogoh “doći na red”, kada se kojom nesrećom zimus htjedoh tu (u kupalištu, ne u katakombi) kupati. Pravog, modernog kupališta zimskog Zagreb nema, pa da nam nema ovo malo Save, izjele bi nas uši i drugi gad, ogubavili bi kao Job i raspadali bi se od krasta kao Nabukodonozor. Ima li u tome gradu neopranih duša, one svakako nisu u obratnom razmjeru sa zagrebačkim zimskim neopranim turovima.

Da nema vode i plivanja, moje malenkosti ne bi jamačno više bilo (to, priznajem, ne bi bila velika šteta). Voda je uvijek popravila što su užasne zime pokvarile. Toplina i kupanje, voda i sunce! Genij plodne vlage i genij topline! Vatra i voda, dva suprotna načela što vječnom svojom opozicijom drže vidljivost

ovog guravog, upravo okruglog našeg svijeta. Prometej i Zeus, duh ognja, i bog svježeg, životvornog dažda! Da ovaj naš kontinent nema mora, da nije toliko voden, da je samo kopnen, već davno bi izgorio od sunčane žege kao etiopski krajevi pri padu Ikarovu. Sunce, vatra je ustvari naša hrana, a voda je naše piće (naime kad nemamo vina i piva, pa "gvirca", kafe, čokolade, boze, medice i medicine ne spominjem).

Tko gori i izgara, vazda će naći u vodi ono što dobija suša iza kiše. Uđite u hladnu vodu umorni, izaći ćete odmoreni i elastični. Skočite u svježinu rijeke tužni i mrzovoljasti, i kupanje će iz vas izvući kao praznovjerni stari dragi kamen brigu i zlovolju. Sunce i voda stvoriše ljepotu svijeta, neumrlu ljepotu helensku. Stari Grci hodahu tako reći goli, pa im sunce, gimnastika i voda dade tijelo heroja, a u skladnosti atletskih mišica harmonijsku dušu polubogova. Sjetimo se božanskog slijepca Homera, što u stihovima dade program helenskoj kulturi i životu! Dosjetljivi se Odisej kupa u pećini sa nimfom Kalipsom, vjerna Penelopa ga dvori kupanjem, a Oresta, kraljevsko čedo blaženih ostrva, nalazi i spasava ga gola nakon njegovog brodolomskog plivanja. Kupanje i plivanje toliko nas oduševljava, te scijenimo da čovjek nije potomak majmuna, već nasljednik ribe ili kakvog žabi sličnog amfibija. Gledajte samo odozgo ženu u plivanju i priznat ćete da nije malo slična žabici. Stari to još intenzivnije osjećahu, pa ne davahu utaman još u sjevernjačkoj legendi ženama riblji rep. Venus je, kako je poznato, rođena u vodi, i odista: čuveni miris žene je miris mora. I ljepota, i značaj žene ima nešto od vode, dok je pravi muškarac sin ognja. Poput vode je ženska ljepota sjajna i mramorski mlačna. Kao voda je žena ogledalo naše duše i naše ljubavi. Kao voda je žena podmukla, duboka i opasna. Kao voda zna osvježiti i razveseliti, ali i uništiti, udaviti nevješta i slaba plivača. Dubljina vode ima čudnu vlagu ženskih pustih očiju. Čeretanje gorskog izvora nosi biserni zvuk čeretanja i djevojačkog smijeha, a otrojuje li koga ženska suza slatkom svojom gorčinom, svakako je osjetio da ima ukus morske kapi, jer more, široko, sjajno, duboko i tajanstveno, plače iz dubljine bez dna lažnih i čarobnih ženskih očiju.

Treba li *gentleman* znati jašiti, svirati, plesati, plivati i mačevati, nisam pravi kavalir, jer plešem samo polku (i “drmeš”), znajući se “fehtati” tek oštricom svog špacirštoka, obično omašnog. Ali zato plivanje! Preplivao sam Dunav, Savu tamo kod Čateža pa sve pod Beogradom, kanal Maltempo kod Kraljevice, potok Medvešćak pod Okrugljakom. Plivao sam u oceanu i toliko sam se naplivaio da se čudim kako me još ne proguta ajkula, kako se ne utopih kao Shelley i kako mi som ne odgrize – recimo – prsta ili prstića. U Parizu se kupah potajno noću u Seni sasvim kao onaj slikar Goncourtov. U Ženevi jedared osjetih plivačku slavu Leandra i Byrona. Kupao sam se naime u jezeru, u kupalištu tik do mosta i električne tvornice, zaboravivši u divnoj, prozirnoj vodi nadasve. Kad se obukoh, ne mogoh napolje! Bijaše praznik, kada se u podne tamo kupališta zatvaraju. Kupalište, četvorina od kabine, nije samo zaključano, već je, kako vidim kroz rupu, dignut i mostić što nas spaja sa mostom preko Rone! Što sam znao činiti: vikao sam za pomoć koja napokon stiže iz električne fabrike. Most se zacrnio svijetom što mi kao strancu, kao Englezu dovikuje šaljive primjedbe. Ljestvama se popeh na krov uz urnebesno klicanje kalvinske fakinaže, ljestvama sidoh u čamac i za dva dana nađoh cijelu pripovijest sa slikama u listu – *Gugusse et Polite* (Gugusse⁸ je deminutiv od Gustav!), u ženevskim “Koprivama”. Bijah dva dana slavan u Ženevi, proslavih, oj Hrvati braćo mila, kao *Englishman* vaše slavno ime i doplivah srećno u veselu luku humorističkog lista, ne zabavljajući, kako vidite, samo vas, o *andres Dzagrebaioi*, već i kulturno slobodno inozemstvo. Svakako sam se kupao, čak i u vinu, pa mi je žao što se još nisam kupao zimi, u zamrznutoj vodi, pod razbijenim ledom.

Ma što se reklo, more nije tako lijepo kao rijeka i jezero, barem za moj ukus. More je literatura. More izumiše Chateaubriand i Byron. Naročito naše more i primorje čini mi se pustinjom bez našeg zelenila, bez naših šuma i livada. Šta ćete! Ni-

⁸ Čitaj Gügüss!

sam rođen za marinera, ako i obožavam sunce kao božanstvo, a vodu čak kao – ženu.

Teci, hitro teci, Savo, naša lijepa, bistra rijeko! Zapušte-
na si kao i ova naša zemlja, nemaš galijske i parobrodske, zabo-
ravljena si kao tvoj Sisak, prava i prirodna naša prijestolnica,
grad Augusta Oktavijana, Tiberija, Ljudevita Posavskoga, Gr-
ge Tuškana, Tome Erdeda, Juraka i Fintića (koleričnih kano-
nika), ali i nad tvojim mršavim, ali zdravim vodama lebdi kao
nad sužanjskim vodama babilonskim Duh Gospodnji, padaju-
ći sa tih zvijezda crnog našeg neba na brze tvoje valove. Naša
riječ i danas pjeva obalama tvojim, zelenim i plodnim, što vežu
Evropu sa Balkanom, Zapad s Istokom. Ko ti što primaš Ku-
pu, Vrbas i Drinu, tako se u tebi, Savo, naša zelena vodo, ti-
ha vodo ladna, slijeva katoličanstvo, muhamedanstvo, pravo-
slavlje. Ti si hrvatska ćuprija od snježnog Triglava do bijelog
Beograda, od alpskog slovenskog ledenjaka do strme Nebojše
kule. Ti si đerdan na grlu Majke, a u đerdanu tri zrna bise-
ra: Ljubljana, Zagreb i Beograd u nizu dragog kamenja. Tko
se napio tvoje vode, nikad se drugog pića zaželjeti neće, jer se
napojio duhom i ljubavlju kao mlijekom majčinim. Žuborenje
tvojih valova je jeka zamuknulog glasa prošlosti i tamnog gla-
sa budućnosti. Da propadne Hrvatska, da nestane njenih sino-
va, nedostojnih gaziti ovo nebranjeno tlo, tvoje zelene struje
će pričati srećnijima da bijasmo i da kukavno bitisasmu. Kao
na žili osjećamo u tebi kucanje srca naše zemlje i kao sa kršte-
nja u vodi Jordanu izlazimo iz tvojih valova, ojačani dodirima
s izvorima naših vlastitih izvora, oj Savo, tiha vodo hladna!

Dosadni matovilec⁹ s oblakom zagušljive prašine u svom
neizmjernom futurističkom repu. Pravo barbarstvo. Kod nas
ima ljudi što ne znaju da je automobil za velike daljine, pa se
voze na tom užasu k Savi, na Harmicu po peršun, zaborav-
ljajući da je automobil tim kratkim *tourama* kompromitovan,
vršeći lokalne poslove naše slavne uspinjače... Sava je opala,
ali je čista kao čista Suzana. Regulišu je. Seljanke će dobiti
steznik i šešir. RIBE već pobjegoše u “Savice”, u savske ruka-

⁹ automobil

ve. Sirote kečige, crvenperke, ubogi debeli šarani i brkajlije somovi! Dogledno je vrijeme kad će i njih nestati kao kurjaka u Engleskoj, medvjeda u Medvedgradu, turova (bizona) u Turopolju i ptica pjevica u proždrljivoj Italiji. Na zemlju pada bogomrak životinja. Sa divljakom propast će posljednji lavovi, orlovi i slavuji, čovjeku će ostati životinje: parcovi i buhe na kontinentima bez šuma i u prirodi bez prirode. Umjesto ptica letjet će aeroplani, umjesto riba roniće će podvodnjače lađe, a čovjek, ubivši drvo i ubivši životinju, svoju i Evinu drugaricu paradisku, ubit će napokon sebe, jer će mu biti dosadno, pa na zemlji, pretvorenoj u opustošenu fabriku, ostat će vladar tek pasji pokorni rod.

Da sam sad u Parizu, otišao bih na tamošnje ladanje, što nije ni toliko ladanje kao glavno hrvatsko selo Zagreb. Otišao bih u Vincennes u šumu ili u Robinson, nalazeći po grmlju prazne sardinske kutije, novinske krpe, razularene apashe (*les apaches en liesse*) i pokojeg buržoaza s osjećajem kao da je u zemlji Arkadiji. Ovdje, već preko savskog mosta – jer je kupalište po običaju prepuno – nakon četvrtatnog hodanja nalazim mjesta kao da su miljama udaljena od svake gradske civilizacije. Kroz visoki kao čovjek i hladni korov, nazvan ovdje drvenjak (žabljak i “kindek”) dočepah se samotnog mjesta kraj Savice, široke kao ulica i polagane, duboke tek od pojasa do grla. Tu sam apsolutno sam i ta samoća raduje, jer je pravo uživanje egoistično, samotno, pa tzv. društveni ljudi nemaju pojma o pravim radostima. Trepetljike i topole vječno tu tresu svojim sjajnim lišćem kao da im riječni valovi dadoše vječni nemir svog napredovanja, naokolo pjesma močvarice, naglo prhanje krila pokoje močvarice, dok ribice, željne zraka, preskakuju vodenu površinu u zuju kukaca i sunčanom jarkom svjetlu, vrbe gledaju turobno u vodu i pune vlažne, mlačne, ugodne, debele sjene svojim čudnim, malko reskim mirisom, dok iz daljine dopire brencanje stada na toj šumskoj paši, vika i pjesma čobana, škripanje točkova sa ceste i nostalgijski, daleki šum i orljava željeznice. U vodu, pa kad se umorim, hajd u debeli hlad u visokom grmlju od trave žabljaka i vrbovine s kakvom knjigom i intimnim mislima uz dim cigarete. Evo na

vodu šarenih goveda i konja s kolima, dok val blista sunčanim bojama kao paunov rep, a vrbini hrapavi panjevi, samotni kao na pejzažu prijatelja Ferde Kovačevića, skutriše se kao prosjaci na savskom mostu. Ova voda je lekcija pravog hrvatskog stila, koji treba da je živ, izvoran, bistar, sada brz, sad pak dubok i polagan, oprezan, domaći i zasjenjen domaćim refleksima i sjenkama, noseći na površini sjaj našeg toplog sunca i tugu naših zvjezdanih noćnih zanosa.

Maupassant na Seni i Turgenjev u šumama svog Turgenjeva je učio pisati od vode i drveća, od sunčanog svjetla i od čudnih prirodnih zvukova, jer samo pisanje nije ništa: danas zna to svatko, ali ne zna svatko vidjeti, opaziti u običnostima nezatajlive tragove višeg života, tragove ljepote. Gle: tamo niže kupa se seljanka, ulazeći u vodu oprezno i stidljivo kao mješčina, kao čista boginja Dijana poslije lova. Stvar me ne zanima osobito. Muškarci su ljepši goli, a žene su ljepše odjevene i poluodjevene.

Poleduške zurim kroz granje u modrinu neba i žalim što vazda nemam na umu činjenicu da je u gradu i na selu, da je danju i noću, da je vazda nad našim tjemenom to golemo, modro oko vedrog, to krvavo oko burnog, i to crno, svjetovima planeta obasjano oko noćnog tajanstvenog neba, neba Boškovića* i astronoma Kučere. Vodom plove ribice, zrakom lete ptice i insekti, a mi, ljudi, žalosni kraljevi zemlje, ne možemo se još ni danas kretati vodom kao ribe i zrakom kao mušice. Da, ali zato mi znamo govoriti. Mi smo indiskretniji od faune, fauna je indiskretnija od flore, pa ima li stvora višeg od čovjeka, to čeljade je kao ćeretuša ideal brbljavosti.

Pada večer, a sve se kupa u bojama i tankim parama i maglicama. Voda, Holandija i Mljeci, voda je prava slikarska paleta. Izadah iz savskog rita na livade i život ove livade, ovog cvijeća i ovih kukaca nije manje zanimljiv i poučan od života velegradova. U daljinama već horovi žabljeg pjevanja, a mušice i komarci oponašaju u zuju zraka kolo i igru planetuskog sistema. *Trnem od pomisli da mi kakav Ciganin mogaše zdi-*

* Ruder Bošković.

piti odijelo, dok bijah u vodi... Već trčim u Adam-kostimu niz Savsku cestu, a za mnom ljudi i životinje, seljaci i građani. U silnom zortu uletim u kazalište, a golem neki nos me pita imperatorskim, strašnim glasom, dok se publika zgraža, a ja pretvaram ruke u smokvov list:

- Što je to, kakov je to goli feljton, u ovom hramu?
- Malo pa ništa!

“Obzor”, br. 154. od 8. VI. 1913.